

Ks. prof. zw. dr hab. Stanisław Araszczuk
Kierownik Katedry Liturgiki, Homiletyki
i Kultury Muzycznej Kościoła
Papieskiego Wydziału Teologicznego
we Wrocławiu

Recenzja rozprawy doktorskiej

Ks. mgr lic. Kamila Zakaszewskiego pt. „Koncepcja życia chrześcijańskiego w katechezach katechumenalnych biskupa Wacława Świerzawskiego”. Praca doktorska napisana na seminarium z teologii liturgii pod kierunkiem S. prof. dr hab. Adelajdy Sielepin CHR na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II, Kraków 2023, ss. 181.

Posoborowy rytuał chrześcijańskiego wtajemniczenia osób dorosłych kryje w sobie całe bogactwo treści, które nie zostało jeszcze w pełni odkryte przez duszpasterzy i katechetów. Jednak w wielu diecezjach powstały ośrodki katechumenalne, w których przygotowuje się katechumenów do przyjęcia sakramentów inicjacji chrześcijańskiej. W tym procesie recepcji soborowej odnowy katechumenatu bardzo ważną rolę odegrał bp W. Świerzawski. Podkreślał on, że katechumenat to nie tylko przekaz wiedzy katechizmowej, ale przede wszystkim stopniowe wprowadzanie człowieka w relację z Bogiem poprzez liturgię. Ma się to dokonywać w rytmie roku liturgicznego.

Swoją wizję funkcjonowania katechumentu dorosłych zaczął realizować już w roku 1989, w rok po wydaniu polskiego tłumaczenia „Obrzędów chrześcijańskiego wtajemniczenia dorosłych”. Wtedy, w ramach Instytutu Liturgicznego powstał Ośrodek Katechumenalny przy kościele św. Marka w Krakowie. W tym Ośrodku bp W. Świerzawski starał się w katechezach katechumenalnych wskazywać koncepcję życia chrześcijańskiego. Z inicjatywy bpa W. Świerzawskiego zostało też zorganizowane w Sandomierzu w dniach 16 i 17 września 1996 roku sympozjum przygotowujące do wprowadzenia katechumenatu w diecezjach. Zaproszeni na nie zostali dyrektorzy wydziałów duszpasterskich kurii biskupich, przewodniczący i sekretarze komisji liturgicznych w poszczególnych diecezjach oraz wykładowcy liturgiki. Obradom sympozjum przewodniczył bp prof. dr hab. Wacław Świerzawski, który wówczas był przewodniczącym Komisji Episkopatu ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów.

Zwrócono wówczas uwagę, że w obliczu procesów sekularyzacji, jakie dokonują się we współczesnym społeczeństwie, oraz wzrastającej liczby osób nieochrzczonych w dzieciństwie,

oraz osób, które z różnych przyczyn przerwały drogę wtajemniczenia chrześcijańskiego, a pragną na nią powrócić, dostrzega się nagłą potrzebę rozwoju różnych form zarówno katechumenatu chrzcielnego, jak i pochrzcielnego. Podczas tego sympozjum przybliżono także koncepcję życia chrześcijańskiego, którą zawarł w swoich katechezach katechumenalnych bp W. Świerzawski. Koncepcja ta, według wielu liturgistów, może stać się inspiracją w tworzeniu programów formacji w diecezjalnych ośrodkach katechumenalnych. Dlatego uważam, że podjęcie tego tematu w rozprawie doktorskiej przez ks. mgr lic. Kamila Zakaszewskiego jest aktualne, nowatorskie i bardzo cenne.

1. Problematyka i struktura rozprawy

Problematyka recenzowanej rozprawy wpisuje się w dyskusję, która toczy się w polskich ośrodkach teologicznych nad posoborową księgą *Ordo initiationis christianae adultorum*. Zdaniem wielu liturgistów księga ta pozostaje wciąż bardzo mało znana i rzadko stosowana w praktyce liturgicznej, katechetycznej i duszpasterskiej w Polsce. Soborowe postulaty dotyczące chrztu dorosłych i katechumenatu pokazują jak w soczewce problematykę związaną z organizacją katechumenatu dorosłych. Dlatego też nie wydaje się tracić na aktualności stwierdzenie wypowiedziane przed laty przez ks. bpa Wacława Świerzawskiego, w którym wskazuje on na pilną potrzebę rozwoju katechumenatu we wszystkich polskich diecezjach. Kwestia ta powinna znaleźć swoje właściwe miejsce zarówno w formacji seminaryjnej, jak i być uwzględniona przy tworzeniu nowych programów duszpasterskich. Sam zresztą ks. prof. Wacław Świerzawski w 1991 roku otworzył pod auspicjami Instytutu Liturgicznego Studium Katechumenalne, które do dzisiaj prowadzi kursy teologiczno-pastoralne dla przyszłych formatorów w katechumenacie. Program tego Studium obejmuje zagadnienia szczególnie związane z formacją inicjacyjną. Coraz częściej bowiem słyszymy o konieczności przekształcania katechezy w formację integralną, która łączy wiedzę biblijną z działaniem Boga w obrzędach liturgicznych i w ten sposób uzdalnia do realizowania przykazania miłości, wprowadzając w chrześcijańskie doświadczenie, czyli w pełnię życia społecznego.

Rozprawa doktorska ks. mgr lic. Kamila Zakaszewskiego skoncentrowana jest wokół trzech tomów katechez katechumenalnych wygłoszonych przez pioniera katechumenatu w Polsce, biskupa Wacława Świerzawskiego. Katechezy te są również wyrazem jego duszpasterskich zainteresowań oraz liturgicznej duchowości. Mając na uwadze koncepcja życia chrześcijańskiego w katechezach katechumenalnych biskupa Wacława Świerzawskiego ważne

jest wyraźne postawienie problemu badawczego. Moim zdaniem we wstępie recenzowanej pracy tego zabrakło. Wprawdzie Doktorant podkreślił, że celem rozprawy doktorskiej jest odkrycie w tekstach katechez bpa W. Świerzawskiego cech i czynników rozumienia chrześcijaństwa jako drogi z Chrystusem, to jednak wyraźne wskazanie problemu badawczego umożliwiłoby czytelnikowi na dokładną lekturę tej rozprawy doktorskiej i zrozumienie nowatorskiej metody, jaką bp W. Świerzawski zastosował w pracy z katechumenami.

Natomiast ważne jest stwierdzenie, jakie Doktorant zamieścił we wstępie swojej pracy, że badania nad procesem formowania się dojrzałych chrześcijan są ciekawe nie tylko z punktu widzenia nauk teologicznych, które odnoszą nas do celu tej formacji, jaki osiągnie ona dopiero w ostatecznym zjednoczeniu z Bogiem, i co pozostaje dla nas tajemnicą. Dodatkowym walorem poznawczym jest badanie samego procesu przygotowania do inicjacji chrześcijańskiej oraz wzrastania w wierze. Choć droga każdego człowieka jest indywidualna, to jednak istnieje wiele cech wspólnych dla wszystkich chrześcijan. Uwaga ta w pewien sposób wskazuje podjętą problematykę, którą Autor stara się wyjaśnić w poszczególnych rozdziałach doktoratu.

Należy także stwierdzić, że struktura pracy jest logiczna, przejrzysta i dobrze zbudowana. Rozprawa doktorska podzielona jest na cztery rozdziały. W pierwszym rozdziale przedstawiona jest twórczość bpa W. Świerzawskiego, ze szczególnym uwzględnieniem tematyki związanej z inicjacją chrześcijańską dorosłych. Rozdział ten ukazuje bpa W. Świerzawskiego jako wybitnego liturgistę i mistagoga. Ważnym zagadnieniem, którym zajął się Doktorant w tym rozdziale jest wskazanie na doniosłość inicjacji w całym procesie formacji liturgicznej. O tym zagadnieniu pisał w swoich publikacjach bp W. Świerzawski podkreślając znaczenie katechez katechumenalnych w procesie formacyjnym katechumena w kontekście wskazań Soboru Watykańskiego II.

W drugim rozdziale recenzowanej pracy doktorskiej podejmowana zostaje lektura Słowa Bożego w liturgii katechumenalnej i jego interpretacja treści katechez katechumenalnych bpa W. Świerzawskiego, ze szczególnym uwzględnieniem drogi z Chrystusem. Głównym wątkiem nauczania bpa W. Świerzawskiego, na który Doktorant wskazał w tym rozdziale, to ukazanie nowego człowieka odrodzonego z ducha i zanurzonego w Chrystusie. Chrzest staje się początkiem relacji z Chrystusem, który jest dawcą zbawienia. Poznanie Chrystusa jest początkiem wewnętrznej przemiany, jaka dokonuje się w człowieku dzięki doświadczeniu łaski oraz poprzez autorytet rodziców oraz przykład i troskę chrzestnych.

W trzecim rozdziale swojej pracy Doktorant przeprowadził analizę obrzędów katechumenalnych uwzględniając treść katechez katechumenalnych bpa W. Świerzawskiego. W świetle tej analizy Doktorant wskazał, że każdy z etapów katechumenatu ma swoją

wewnętrzna dynamikę, która stanowi swoiste przejście ku dojrzałości chrześcijańskiej. Według bpa W. Świerzawskiego istotą i celem wtajemniczenia jest doprowadzenie do takiego momentu, by człowiek bez jakichkolwiek wątpliwości czy zastrzeżeń przyjął Chrystusa jako Boga i Kościół jako Jego mistyczne Ciało.

Czwarty rozdział przybliży aspekt życia chrześcijańskiego po chrzcie, które powinno być kontynuacją drogi z Chrystusem, zainicjowanej w katechumenacie. Doktorant zauważa, że wtajemniczenie chrześcijańskie nie jest pewną sumą przepisów i obrzędów. Jest ono z istoty swojej wprowadzeniem człowieka w misterium paschalne Chrystusa i Kościoła. Chrześcijańskie wtajemniczenie człowieka dorosłego jest długą drogą, wymagającą czasu, w którym człowiek poruszony łaską szuka Boga, otwiera się na Jego słowo i doznaje na tej drodze pomocy ze strony wspólnoty Kościoła. Doktorant zauważa, że nie będzie autentycznej inicjacji tam, gdzie nie ma prawdziwej wspólnoty zatroskanej o wiarę swoich członków i nastawionej apostołsko w stosunku do tych, którzy szczerze Boga szukają.

Należy podkreślić, że w recenzowanej rozprawie ks. Kamil Zakaszewski przedstawił myśl teologiczno-liturgiczną jednego z najwybitniejszych teologów polskich XX wieku. Doktorant dokonał szczegółowej analizy katechez katechumenalnych opracowanych przez bpa W. Świerzawskiego, które miały na celu wskazać katechumenom fundamenty życia Kościoła, jakimi są sakramenty wtajemniczenia chrześcijańskiego. Warunkiem właściwego pojmowania bogactwa obrzędów inicjacji chrześcijańskiej jest ponowne odkrycie prawdy, że Jezus Chrystus zbawia nas przez swoją śmierć, zmartwychwstanie i zesłanie Ducha Świętego. Stąd też nasze chrześcijaństwo musi stać się bardziej paschalne, jak mówił bp W. Świerzawski, wtedy dopiero właściwie będziemy pojmować sens wtajemniczenia i odpowiedzialność całego Kościoła za jego wzrost.

2. Ocena merytoryczna rozprawy

W ocenie merytorycznej recenzowanej rozprawy doktorskiej muszę powiedzieć, że ks. mgr lic. Kamil Zakaszewski wykazał się innowacyjnością w podejściu do tematu i jego opracowania. Doktorant wskazał, że koncepcja życia chrześcijańskiego zawarta w katechezach katechumenalnych biskupa Wacława Świerzawskiego jest wciąż aktualna. W opracowaniu Doktorant zastosował metodologię, która wskazała na charakterystyczne elementy twórczości bpa W. Świerzawskiego. Zastosował więc metodę opisową, aby scharakteryzować twórczość bpa W. Świerzawskiego. W celu wyjaśnienia obrzędów liturgicznych posłużył się metodą hermeneutyki liturgicznej. Zastosowanie tej metody pozwoliło Doktorantowi na głębsze

rozumienie i wzajemne powiązanie dogmatu, liturgii i życia chrześcijańskiego. Kolejną metodą, którą zastosował Doktorant w pisaniu pracy, jest metoda lingwistyczna. Dzięki tej metodzie Doktorant mógł przeanalizować zastosowaną terminologię. Teksty biblijne z lekcjonarzy mszalnych zostały przeanalizowane przez zastosowanie hermeneutyki biblijnej. Zastosowanie tych metod pozwoliło Doktorantowi ukazać inspirującą twórczość bpa W. Świerzawskiego, która w szczególny sposób pozwala nam odkryć liturgiczno-mystagogiczny *kairos* obrzędów chrześcijańskiej inicjacji nie tylko w aspekcie katechumenatu, ale także w całości życia chrześcijańskiego.

W pracy został wyraźnie zaznaczony cel. Jest nim odkrycie w tekstach katechez bpa W. Świerzawskiego cech i czynników rozumienia chrześcijaństwa jako drogi z Chrystusem. Pozytywnie oceniam realizację przez Doktoranta wyznaczonego celu pracy. Sformułowanie tezy, czyli głównego przesłania pracy badawczej, pozwoliło ks. Kamilowi Zakaszewskiemu udowodnić, że treści katechez katechumenalnych głoszonych przez bpa W. Świerzawskiego były innowacyjne i są wciąż aktualne.

Dociekliwość badań Doktoranta ujęta jest w opracowanych wnioskach, które wskazują, że w rozumieniu bpa W. Świerzawskiego nie tylko refleksja teologiczna, lecz także życie chrześcijańskie jest zorientowane na liturgię i z niej wypływa. Dzięki liturgii życie chrześcijańskie koncentruje się na Chrystusie i jest życiem napełnionym Duchem. Moim zdaniem pewnym brakiem jest próba oceny katechez katechumenalnych bpa W. Świerzawskiego w świetle wydawanych liturgicznych dokumentów Kościoła katolickiego. Pozwoliłoby to na wskazanie czy refleksja teologiczna bpa W. Świerzawskiego miała wpływ na kierunek odnowy katechumenatu w Kościele w Polsce.

Oceniając stronę merytoryczną rozprawy doktorskiej ks. Kamila Zakaszewskiego muszę stwierdzić, że jest to studium krytyczne, pogłębione i prezentujące odpowiedni poziom. Cel pracy Doktorant osiągnął poprzez poprawne zastosowanie metod badawczych. Jednocześnie wskazał na rolę bpa W. Świerzawskiego w posoborową odnowę katechumenatu i zakres inspiracji tego wielkiego teologa we współczesną myśl teologiczną i w rozumienie istoty katechumenatu. W recenzowanej rozprawie Autor wyraźnie wskazał, że podjęcie badań nad procesem formowania się dojrzałych chrześcijan jest ciekawe nie tylko z punktu widzenia nauk teologicznych, ale przede wszystkim ze względów egzystencjalnych, ponieważ temat dotyczy realnej więzi z Bogiem, a proces wtajemniczenia swoje spełnienie osiąga w zjednoczeniu z Bogiem. Jak już zaznaczyłem dodatkowym walorem tej rozprawy jest badanie samego procesu przygotowania do inicjacji chrześcijańskiej oraz wzrastania w wierze.

3. Ocena formalna rozprawy

Ocena formalna opracowania jest również pozytywna. Można jednak zauważyć, że wstęp do rozprawy doktorskiej ks. Kamila Zakaszewskiego nie zawiera w swej konstrukcji wszystkich elementów formalnych pracy naukowej. Słowa *Didache*, czyli *nauka Dwunastu Apostołów*, zacytowane przez Doktoranta w pierwszych zdaniach Wstępu nie nawiązują do aktualizacji podjętego problemu badawczego.

W każdej rozprawie naukowej szczególne znaczenie przypisuje się wykorzystanej literaturze. Należy zauważyć, że Doktorant bibliografię do napisanej rozprawy doktorskiej zamieścił na 13 stronach. Moim zdaniem czytelniejszy byłby podział bibliografii na źródła, literaturę przedmiotu i literaturę pomocniczą. Wtedy można dokonać czytelnego podziału źródeł. Głównym źródłem dla Doktoranta były przede wszystkim katechezy katechumenalne i mystagogiczne wygłoszone do katechumenów i towarzyszącej im wspólnoty w kościele św. Marka Ewangelisty w Krakowie przez ówczesnego duszpasterza i rektora tej świątyni ks. Wacława Świerzawskiego. Zostały one opublikowane w trzech tomach zatytułowanych: „Wiara - co ci daje” (1992), „Nadzieję złożyliśmy w Chrystusie” (2005) i „Zostanie miłość” (2005). Myślę, że w twórczości bpa W. Świerzawskiego są także inne publikacje, które zawierają katechezy związane z przygotowaniem do przyjęcia sakramentów świętych. Chociażby książki, autorstwa bpa W. Świerzawskiego, wydane we Wrocławiu. Umieszczenie też *Instrukcja dla duchowieństwa w związku z wprowadzeniem obrzędów chrześcijańskiego wtajemniczenia dorosłych* (1989) Episkopatu Polski w źródłach liturgicznych wydaje się być błędem. Moim zdaniem należałoby tę instrukcję zamieścić w wykazie dokumentów Kościoła.

W zapisie tytułów czasopism Doktorant stosuje podwójną zasadę. Niektóre tytuły zapisuje stosując skróty inne natomiast podając cały tytuł. Dla przejrzystości zebranej literatury w zestawie bibliografii należałoby też wyodrębnić cytowane strony internetowe.

Praca została napisana poprawnym językiem, wypowiedzi są spójne i jednoznaczne, zgodne z celem, który Autor planował osiągnąć. Nie spotkałem w recenzowanej pracy większych błędów, co pozwala stwierdzić, że Doktorant dokładnie ją przygotował. Przypisy zostały sporządzone w systemie przecinkowym, który Autor konsekwentnie stosowała w całej pracy. Praca została starannie przygotowana pod względem gramatycznym. Język napisanej rozprawy naukowej jest poprawny. Poczynione wyżej uwagi nie ujmują w znaczący sposób wartości recenzowanej dysertacji.

4. Problemy do dyskusji na obronie doktorskiej

Niewątpliwie wielkim problemem współczesnego Kościoła jest obserwowana w świecie dechrystianizacja, która powinna mobilizować do szukania takich metod duszpasterskich, które wskażą na istotę życia Kościoła. Wielu bowiem kwestionuje programy i metody duszpasterskie proponowane w celu ożywienia wiary we wspólnocie Kościoła. Padają nawet pytania, czy Kościół naucza rzeczywiście tego, czego Chrystus naucza. Czy daje świadectwo nowego życia, opartego na tajemnicy zmartwychwstałego Pana. Podejmując temat koncepcji życia chrześcijańskiego w katechezach katechumenalnych biskupa Wacława Świerzawskiego Doktorant zauważyła, że w ujęciu bpa W. Świerzawskiego przygotowanie do przyjęcia sakramentów inicjacji chrześcijańskiej to wskazanie, że Chrystus, który w najdoskonalszy sposób uwielbił Ojca, mocą Ducha Świętego uzdalnia tych, którzy chcą pójść za Nim do złożenia swego życia w ofierze Bogu wraz z Chrystusem i na Jego wzór. Ten wymiar katechez katechumenalnych jest wciąż za mało akcentowany w polskich publikacjach. Katechezy te pozwalają też na odkrycie Kościoła, którego najpełniejszym wyrazem na ziemi jest celebrowanie sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego. Dlatego też stawiam Doktorantowi pytania: czym jest dla bpa W. Świerzawskiego

1. Duchowość liturgiczna?
2. Mistagogia liturgii?
3. Sakramentalny wymiar Kościoła i liturgii?

5. Wnioski końcowe

W ostatecznej ocenie można stwierdzić, że praca jest dojrzała, samodzielna i w dużej mierze pionierska. Na podstawie analizowanego materiału i przy zastosowaniu właściwych metod badawczych Autor potrafił zaprezentować własne przemyślenia. Przedstawiona rozprawa, zarówno od strony merytorycznej jak i formalnej, spełnia wszystkie wymagania stawiane rozprawom doktorskim przez obowiązujące prawodawstwo dotyczące stopni naukowych. Postuluję, aby jej Autora, Ks. mgr lic. Kamila Zakaszewskiego, dopuścić do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Wrocław, dnia 23 czerwca 2023 r.

